

4863
ΜΑΝΟΥΗΛ ΙΩ. ΓΕΔΕΩΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ

ΘΡΑΚΙΚΑ

Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν «ΘΡΑΚΙΚΩΝ» Τομ. 9

ΤΥΠΟΙΣ Ι. ΑΛΕΥΡΟΠΟΥΛΟΥ ΑΓΗΣΙΛΑΟΥ 23-23Α

1937

ΜΑΝΟΥΗΛ ΙΩ. ΓΕΔΕΩΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ

ΘΡΑΚΙΚΑ

Ἀνατύψεις ἐκ τῶν «ΘΡΑΚΙΚΩΝ» Τομ. 9

ΤΥΠΟΙΣ Ι. ΑΛΕΥΡΟΠΟΥΛΟΥ ΑΓΗΣΙΛΑΟΥ 23-23Α

1937

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ
ΘΡΑΚΙΚΑ

ὑπὸ
ΜΑΝΟΥΗΛ ΙΩ. ΓΕΔΕΩΝ

Ἀγιάσματα καὶ Θράκη θέματα μελέτης προσφιλοῦς εἰσι δι' ἐμὲ, παρὰ πᾶσαν ἔποψιν ἐξεταζόμενα, ἐξέτασις δὲ τῶν ἀγιασμάτων, καθ' ἣν εἰς αὐτὰ σημασίαν ἀποδίδει ὁ λαὸς ἡμῶν ἀπὸ τῆς ΙΔ' ἴσως ἑκατονταετηρίδος, ἀποβαίνει μέχρι τινὸς ἐξέτασις τῶν παθῶν τῆς ἑλληνικῆς Θράκης. Ἐὰν ἀποδεχθῶμεν ὅτι ἀγιάσματά τινα, δηλὰ γε δὴ πηγαὶ γλυκέων ὑδάτων ἢ δεξαμενῶν νερῶν ρεόντων λαθραίως ἤ στασίμων, ὑπεμφαίνουσι, κατὰ δύο τρία τοῖς ἑκατὸν, ὡς κοινότερον λέγομεν, βυζαντινὸν ναὸν, καταστραφέντα, τόσα κατεστρέφοντο κατὰ καιροῦς ὑπὸ ἑτεροφύλων, ὁμοῦ μετὰ παρακειμένων πόλεων καὶ φρουρίων καὶ μονῶν, ἀνοικοδομουμένων, ἵνα καὶ πάλιν καταστραφῶσιν ὑπὸ νέων ἐπιδρομῶν, ὥστε ἵνα γίνηται ἡ τῆς ζωῆς οἰκοδομῶν καὶ κοινοτήτων ἐξέτασις ἀφήγησις, πάντοτε θλιβερά, τῶν τυχῶν καὶ τῶν παθημάτων τῆς Θράκης, ἀπὸ τῶν μέσων τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδος, ἀφ' ὅτου ἐλευθέρως ὁ χριστιανισμὸς ἠδύνατο ἵνα ἀναπνεύσῃ.

Ἡ σιδηρὰ χεὶρ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τῶν μετ' αὐτὸν αὐτοκρατόρων, ἐξαιρουμένου τοῦ ἐλεεινοῦ Οὐάλεντος, ἐκράτησαν ἡσυχον τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν τῆς Θράκης, ἰδίᾳ τὰς θρακῆς πλησίον τῆς Κπόλεως χώρας καὶ τοὺς τῶν χωρίων καὶ πόλεων νεοὺς, εἰς οὓς στρέφω προσοχὴν, ὡς καὶ εἰς τὰς μονὰς, ὧν οὐδεμίαν, ἂν μὴ ἀπατῶμαι, θὰ εὕρωμεν θεμελιουμένην ἔξω τῶν τειχῶν πρὸ τοῦ 400. Μικρῶ πρὸ τοῦ ἔτους τούτου γινώσκω ἔξω τῆς πόλεως ὑπάρχουσαν τὴν μονὴν τοῦ Ἐβδόμου, ἀλλ' ἀβέβαιον εἶπερ ἦτο μονή, οἶαι αἱ ἀπὸ τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος, ἢ ναὸς εἰς τοὺς πρώτους ἐκκλησιαστικούς ἱστοριογράφους ἀναφέρεται ὁ ναὸς τοῦ Ἐβδόμου «μαρτύριον» δηλὰ δὴ ναὸς, ὄχι μονή. Ἐὰν δὲ διδάσκη ἡ ἱστορία ἡμᾶς, ὅτι μόλις ἐν τέλει τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδος ἢ τοῦ Κωνσταν-

τίνου πόλις εἶδε μονήν, ἢ μονὰς ἐν αὐτῇ, θ' ἀποδεχθῶμεν *μετὰ τὴν Δ' μονὰς* ἔξω τῆς πόλεως οἰκοδομηθείσας. Περί *ναῶν* οὐδεμία, ἀμφιβολία, ὅτι ἐσώζοντο ἔξω τῆς πόλεως καὶ πρὸ τοῦ 400, διότι γνωστοὶ ἐγένοντο ὁ τοῦ Ἑβδόμου, παρὰ τὸ Μακροχώριον, καὶ ὁ τοῦ ἀγίου Θωμᾶ εἰς τὴν Δριπείαν, τὴν μετὰ τὴν ἄλωσιν Γρύπες, τουρκιστὶ Τσιφούτ-μπουργάζ, περί ὧν ἔγραψα ἐν Ζ' τόμῳ «Θρακικῶν» διατριβὴν βραχεῖαν «Παλαιᾶς εὐωρίας Θρακῶα κέντρα».

Προσέχω πολὺ εἰς τὰ Ἀγιάσματα, ἅτινα ὑπενθυμίζουσιν ἡμῖν τὴν ὑπαρξιν βυζαντινῶν ναῶν, ὅπου δὲ οὐδὲν ἴχνος παλαιοῦ τοιοῦτου ναοῦ ὑπάρχει, θὰ ἀναγκασθῶμεν ἵνα δεχθῶμεν ὑπαρξιν ἀρχαίας πηγῆς ἐπιβλεπομένης ὑπὸ νηρηΐδων, ἣτις εἰς χρόνους χριστιανικοὺς ἀπὸ θεότητος εἰδωλολατρικῆς ἀγνώστου ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς ἀφήκε τὸν πάτρωνα ἅγιον. Ὁ ἑλληνικὸς πρὸ Χριστοῦ κόσμος ἐγνώρισεν ἀγιάσματα, καὶ τὴν ὕδατολατρείαν αὐτοῦ, τὴν καὶ παρὰ λαοῖς ἑτέροις οὔσαν ἐν χρήσει, μετεβίβασεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν χριστιανικὸν κόσμον. Προχείρως εὐρίσκομεν εἰς τὸν Παυσανίαν (θ', β', 1) ὅτι τὸ μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Ὑσιαῖς (Ἀττικῆς) εἶχε φρέαρ, ἐμαντεύοντο δὲ οἱ πίνοντες ἐξ αὐτοῦ. Σχῆμα φρέατος εἶχον, ἢ ἔχουσί τινα τῶν Ἀγιασμάτων Κπόλεως, ἀλλὰ ταῦτα γινώσκομεν ἀγυρτικώτερον κατορθωθέντα.

Τόπον ἀνοίγω τιμητικὸν εἰς ἀείμνηστὸν τι σωματεῖον τῆς Κπόλεως (τοῦ Φαναρίου κυρίως) «Ἑταιρίαν τῶν μεσαιωνικῶν ἐρευνῶν». Εἰς αὐτὴν εἰσήχθη τῷ 1892 πρὸς συζήτησιν τὸ αἴνιγμα: *Ἵπου Ἀγίασμα ἐν Κπόλει, ἢ ἀλλαχοῦ, σώζεται σήμερον, ὑπῆρχεν ἐκεῖ ναὸς ἐπὶ βυζαντινῶν;* Αἱ γνωμοδοτήσαι ὑπῆρξαν ἀρνητικά· καὶ ἐγράφησαν ὑπὸ ἀνθρώπων, μελετησάντων ἐπὶ τόπου καὶ μαθόντων, μετὰ ἔρευναν καὶ μελέτην εὐσυνείδητον, πάντα, ὅσα εἶπον. Εἶπον ὁμως καὶ τινὰς ἐξαιρέσεις.

Προκειμένου περὶ τῶν ἐντὸς πηγαδιῶν Ἀγιασμάτων ἔδωκεν εἰς τῶν ἐταίρων τὸν πιθανώτερον λόγον· ὅτι, κατὰ τὰς ἐκρηγνυμένας ἐντὸς συνοικιῶν χριστιανικῶν πυρκαϊᾶς, οἱ κάτοικοι καταστροφὴν βεβαίαν φεύγοντες, ἔρριπτον ἐντὸς τῶν φρεάτων πράγματα σεβαστὰ μὲν εἰς αὐτοὺς, ἀλλὰ δυσμετακόμιστα, ὧν μεταξὺ καὶ τινὰ εἰκόνα, ἢ σταυρὸν, ἢ θυμιατήριον ἀργυροῦν. Ἐπιστρέφοντες μετὰ μικρὸν, ἀνέσυρον ἐκ τοῦ φρέατος εἴ τι ἂν ἔρριψαν· ἀλλὰ συνήθως οἱ σωθέντες ἠλλασσον τόπον διαμονῆς, καὶ, ἐπειδὴ τὴν Κωνσταντινόπολιν ἀπεδεκάτιζον πολὺ συνεχῶς, πρὸ τοῦ 1839, πανώλης ἢ χολέρας, συνέβαινε ἵνα ἀποθάνωσιν οἱ κάτοχοι τῆς καυθείσης οἰκίας. Ὅτε δ' ἐπωλεῖτο, μετὰ διακόσια ἢ τριακόσια ἔτη τὸ γήπεδον ἀποχερσωθὲν, ὁ ἀγοραστής ἀνακαθαίρων τὸν χῶρον καὶ τὸ φρέαρ, καὶ εὐ-

ρίσκων τὴν εἰκόνα, ἢ τὸ θυμιατήριον, ἢ τὸν Σταυρόν, ἀνεκλήρυττεν ἀμέσως τὴν ἀνακάλυψιν Ἀγιάσματος εἰς τοὺς περιοίκους, ἀφοῦ πρότερον ἐβεβαιούτο ὅτι τὸ νερὸν τοῦ φρέατος ἦτο γλυκὺ, ἢ ὑπόγλυφον· Οὕτως ἐξηγήθη ἡ ὑπαρξίς Ἀγιασμάτων ἐντὸς πηγαδιῶν, οἷα θὰ εὔραμεν προχωροῦντες εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν. Εἰς τινὰ μέρη τὴν ὑπαρξιν Ἀγιασμάτων ἐξηγεῖ τῶν νερῶν ἡ πολλὴ συρροή.

Συρροὴν ὑδάτων πολλῶν εἶδον ἐν Φαναρίῳ τοσαύτην, ὥστε ἵνα συμπεράνω ὅτι, ἄνωθεν αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἐπὶ βυζαντινῶν κινστέρνα, καταργηθεῖσα, ἧς τὸ ὕδωρ ὑπὸ τὴν γῆν καταρρέον πρὸς τὴν θάλασσαν (τοῦ Κερατείου κόλπου) δυνατὸν ἵνα κατασκευάσῃ **Ἀγιάσματα κρεμαστά**, ἐν εἴδει βαβυλωνικῶν κρεμαστῶν κήπων. Προσέξατε· Ὑπεράνω τοῦ κτιρίου τῆς πατριαρχικῆς δημοτικῆς σχολῆς, τῆς οὕτω λεγομένης Μαρασλῆ, εἰς οἰκίαν ἐρειδομένην ἐπὶ τοῦ τείχους τοῦ ὀπισθεν τοῦ Πατριαρχείου, ὑπάρχει Ἀγίασμα ἐπ' ὀνόματι **ἀγίου Εὐθυμίου** (20 ἰανουορίου)· κάτωθεν αὐτοῦ, εἰς τὸν περίβολον τῆς σχολῆς, εὐπερίγραπτον εἶδος πηγῆς πιναρᾶς, ἣτις ἐκηρύχθη Ἀγίασμα καὶ αὐτὴ· τοῦτο δ' ἐτιμᾶτο, ἕως πρὸ ἐτῶν ἑκατὸν, εἰς ὄνομα **Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ**, καὶ ἔτρεχον οἱ εὐλαβεῖς τῆ 4 δεκεμβρίου· κατόπιν ἐτιμήθη εἰς ὄνομα τοῦ ἀγίου **Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου**, τοῦ λαϊκώτερον ἀποκεφαλίστου (29 αὐγούστου). Κάτωθεν αὐτοῦ τρίτον Ἀγίασμα, πλησιέστατα τῆς πιναρᾶς πηγῆς, ἐπ' ὀνόματι **ἀγίου Ἀθανασίου** (18 ἰανουαρίου) πηγάζον ἀπὸ θολοκτίστου δεξαμενῆς. Τέταρτον ὑπῆρχεν ἄλλοτε εἰς τὸν περίβολον τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ, ἐπ' ὀνόματι τῆς **ἀγίας Εὐφημίας τοῦ Ὁροῦ** (11 ἰουλίου), εἰς δὲ περιττὸν ἦτο νὰ προσέρχωνται οἱ πιστοὶ, ἀφοῦ προσήρχοντο ἵνα προσκυνήσωσι τὸ ἐντὸς τοῦ ναοῦ λείψανον τῆς ἀγίας. Τίς ἀρνεῖται νῦν, ὅτι τὸ ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ φρέατος τοῦ ἀγίου Εὐθυμίου καταρρέον ὕδωρ κστασκευάζει τὰ «Κρεμαστά Ἀγιάσματα» τῶν ἀγίων Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, Ἀθανασίου, καὶ Εὐφημίας; Ἀγίασμα πέμπτον, **ἀγίας Εὐφημίας** καὶ αὐτὸ, σώζεται εἰς ὑπόγειον τῆς οἰκίας Μακρίδου, ὀπισθεν τοῦ Πατριαρχείου—καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπ' αὐτοῦ δύο λεπτῶν, ἴσως οὔτε ἐνός τῷ βαίνουντι πρὸς τὸ Ἀγιοταφικὸν Μετόχιον, ἕκτον ἐν εἴδει πηγῆς, ὑπὸ τὴν γῆν, εἰς ὄνομα τιμώμενον **ἀγίας Παρασκευῆς** (26 ἰουλίου), ἀνήκον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Μετοχίου, ἐν ᾧ ὑπάρχει τὸ ἕβδομον ἐν Φαναρίῳ Ἀγίασμα ἐπ' ὀνόματι τοῦ **ἀγίου Μηνᾶ** (11 νοεμβρίου). Ἀλλὰ καὶ ὄγδοον, **ἀγίας Παρασκευῆς** καὶ αὐτὸ ἐντὸς ἰδιωτικῆς οἰκίας. Ἐννατον ἄλλοτε μὲν τοῦ ἀγίου Γεωργίου, κατόπι δὲ τῆς **Σαμαρείτιδος** ὑπάρχει—ὑπῆρχεν—ἐντὸς πύργου, τοῦ τείχους τοῦ σχεδὸν ἀπέναντι τοῦ βουλγαρικοῦ ναοῦ τὸ Ἀγίασμα, τέλεον λησμονημένον, ἐντὸς φιάλης πετρί-

νης, ὅπου ἐνίπτοντο. Δέκατον Ἀγίασμα, ἀνακαλυφθὲν πρὸ 90 ἢ 95 ἐτῶν καὶ συγχωσθὲν ὑπὸ τὴν γῆν, εὐρέθη παρὰ τὸ τεῖχος τοῦ Φαναρίου, ἐντὸς τῶν τειχῶν παρὰ τὰ σύνορα τῶν ἐνοριῶν Φαναρίου καὶ Παλίνου, δῆθεν *ἀγίου Κωνσταντίνου*, καὶ δῆθεν θαυματουργήσαν. Ἐκλείσθη. Ἐνδέκατον τὸ τῆς *ἀγίας Μαρίνης* ἐντὸς οἰκίας τινὸς παραθαλασσίας, ἀνηκούσης ἄλλοτε εἰς φαναριωτικὴν ἡγεμονικὴν οἰκογένειαν, ὕστερον εἰς τὸν μητροπολίτην Νικομηδεῖας Διονύσιον φρέαρ ἀβαθὲς ὕδατος ποσίμου, καίπερ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπέχον 50—60 μέτρα. Πρὸ ἐτῶν πεντακοσίων εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος τοῦ Φαναρίου ἡ θάλασσα ἔβρεχε τὸ τεῖχος, κατεχώσθη δὲ καὶ ἐχερσοποιήθη τὸ μέρος ὑπὸ τοῦ Πορθητοῦ Μεχμέτ μετὰ τὴν ἄλωσιν.

Διὰ συρροὴν πολλῶν ὑδάτων ποσίμων διεκρίνετο ἡ συνοικία Γοργοεπηκόου Θεοτόκου ἐν ἔξω Κιονίῳ, τοῖς σημερινοῖς Ἐξομαρμαροῖς. Ἠρίθμει ἡ χριστιανικὴ συνοικία πολλοὺς κήπους, τὰ δ' ἐν αὐτοῖς Ἀγιάσματα, καθὼς ἤκουον, ἦσαν 12, κατὰ τινὰς ἀφηγήσεις 14 ἢ 16. Ἦσαν ἵχνη λάκκων ὕδατος ἡμελημένων καὶ ῥυπαρῶν, οὐδαμῶς δικαιολογούντων ὑπόνοιαν—ὄχι βεβαιότητα—ὑπάρξεως παλαιῶν ναῶν. ; Μήπως τὸ νερὸν τῆς ἐκείσε πάλαι ποτε ζώσης Μωκηνσίας κιστέρνας θαυματουργεῖ;

Ἐξετάσας τὰ δῆθεν Ἀγιάσματα τῆς περιοχῆς Ἐξομαρμαρίου καὶ τὰ τοῦ Φαναρίου, καὶ τῶν ὑπεράνω αὐτοῦ συνοικιῶν, οὐδαμοῦ ἠδυνήθην ἵνα ἀνιχνεύσω ναῶν ἐρείπια βυζαντινῶν, ἢ εἰς τρία μέρη· ἐν Βλαχέρναις δύο, ἐν τῇ Μονῇ τῆς Χώρας ἓν, καὶ ἓν ἐν τῷ παρὰ τῇ Καλλιγαρίᾳ πύλῃ ναῷ τῆς Θεοτόκου τῆς Σούδας (εἰς Ἐγρίκαπι). Τοῦτ' αὐτὸ δύναμαι νὰ εἶπω καὶ διὰ τὰ ἔξω τῶν τειχῶν· ἐκτὸς ἐνός, ἢ δύο, ἐν Ῥηγίῳ (Κιουτσουκτζεκμετζέ), ἐνός ἐν Σαφρῶ, καὶ ἐνός ἐν Τοπτηλάρ, ἵχνη βυζαντινῶν ναῶν, ἢ κυρίως εἰπεῖν εἰδωλολατρικῶν Ἀγιασμάτων λείψανα οὐδαμοῦ εἶρον· ἢ Ζωοδόχος Πηγή τυγχάνει πᾶσι γνωστὴ, καὶ διὰ τοῦτο παρέρχομαι αὐτὴν ἐνταῦθα.

Αἱ τρομεραὶ ἐκ σεισμῶν καὶ πυρκαϊῶν καταστροφαὶ οὐδέποτε δύνανται ἵνα θάψωσιν εἰς πέντε καὶ δέκα μέτρων βάθος ὑπὸ τὴν γῆν οἰκοδομὰς μεγάλων ἢ μικρῶν μονῶν καὶ ναῶν· οὔτε αἱ πολλάκις ἐπαλλήλως ζημιώσασαι τὴν ἀτυχῆ Θράκην ἀπὸ βορρᾶ καὶ δυσμῶν καὶ ἀπ' ἀνατολῆς ἐπιδρομαὶ βαρβαρικῶν ὀρδῶν. Ὑπέστησαν καταστροφὰς ἐκ σεισμῶν, ὀνομαστὶ καταγεγραμμένως, τῇ 25 Σεπτεμβρίου 477, κατὰ τὸν Κεδρηνόν, ὅτε ἔμβολοι, καὶ οἰκίαι, καὶ ναοὶ κατεδαφίσθησαν, καὶ ἐτάφη «πλήθος ἀνθρώπων ἀναρίθμητον ὑπὸ τὰ ἐρείπια αὐτῶν». Τῇ 14 Δεκεμβρίου 557 ἢ 558 (ἀσύμφωνοι πρὸς ἀλλήλους φαίνονται μοι

Θεοφάνης καὶ Κεδρηνός, συμφωνοῦντες διὰ τὸ μέγεθος τῶν καταστραφῶν) ὅτε κατέπεσαν οἰκίαι καὶ ναοὶ πολλοὶ ἐντὸς τῆς Πόλεως καὶ κατὰ τὰ προάστεια, ἔπαθον καὶ τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ δυτικὸν τεῖχος τῆς Ἰπόλεως, ἀλλὰ τὸ ταλαίπωρον Ῥήγιον «κατέπεσεν ἕως ἐδάφους, ὥστε μὴ γνωρίζεσθαι αὐτό».

Πάντα τὰ χωρία, τὰ ἔξω τῶν τειχῶν, καὶ ναοὶ, καὶ μοναὶ ἐξηφανίσθησαν, ἄγνωστον δὲ πότε πάλιν ᾠκοδομήθησαν. Τῇ 26 ὀκτωβρίου 740, ναοὶ καὶ μοναὶ, κατὰ Κεδρηνὸν καὶ Θεοφάνη, καὶ οἰκοδομαὶ πολλαὶ ἔπαθον, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Πόλεως. Μαρτυρίαν ῥητὴν καταστροφῆς προαστείων εὐρίσκω παρὰ Λέοντι Διακόνῳ (σ. 175—6) περὶ τοῦ σεισμοῦ τῆς 26 ὀκτωβρίου 975, κατεδαφίσαντος ἐντὸς τῆς Πόλεως οἰκίας καὶ ναοὺς, καὶ πύργους τοῦ τεύχους. **Τὰ τε προάστεια τοῦ Βυζαντίου χωρία κατέβαλε μέχρις ἐδάφους**, καὶ πολὺν τῶν ἀγροίκων * φόνον ἐποίησεν». Ὑποθέτω, ὅτι καὶ ναοὶ πολλοὶ καὶ μοναὶ ἔμειναν γῆ χέρσος, οὐτ' ἔσπευδὲ τις εἰς οἰκοδομὴν ἄλλοτε δευτέραν καὶ τρίτην, ὕστερον, ἀφοῦ φοβερὰ λαίλαψ ἐπέτρεχε τὰ θρακικὰ τῆς Κιόλεως προάστεια οἱ βάρβαροι λαοί, ὧν τινες, καὶ τοὶ ἐπίστευσαν εἰς Χριστὸν, ἀντιχρίστου διέπραττον κακουργήματα κατὰ τε μνημείων ἱερῶν, κατὰ τε ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν, ὡς οἱ χρονολογοὶ διηγοῦνται. Ἀλλὰ, καὶ ἂν ὑποτεθῆ, ὅτι τινὰ τῶν καταστραφέντων οἰκοδομημάτων ἀνωκοδομήθησαν, ἢ ἐπεσκευάσθησαν, οἱ σεισμοὶ τοῦ 1296—διήρκεσεν αὐτὸς ἀπὸ 1 Ἰουνίου μέχρις Ἰουλίου 16—καὶ τοῦ 1354 ἐκρήμνισαν οἰκοδομάς, καὶ ναοὺς καὶ μονάς. Περὶ τούτων παραπέμπω εἰς τὸν Παχυμέρη (Β'. σ. 233) καὶ τὸν Γρηγορὰν (Γ', 223). Ἐπίσης δὲ τῷ 1323, κατὰ τὸν φθινόπωρον, ἐπὶ μάρτυρι τῷ Φραντζῆ (σ. 32) ὅτε «συνέβη γενέσθαι σεισμόν τὸν παμμέγιστον, καὶ πολλοὶ ναοὶ, οἱ μὲν πεπτώκασιν, οἱ δὲ ἐρράγησαν»· τινες ἐσώθησαν, ἄγνωστον διότι τὰ παλάτια τῆς Πηγῆς ἐσώζοντο καὶ κατὰ τὸ μέσον τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος (Φρ. σ. 55). Ταῦτα ὀλίγα ἐκ πολλῶν. Ὁ μάϊος τοῦ 1453 συνεπλήρωσε τὰς ἕως τότε φοβερὰς ἱερῶν καταγωγίων καταστροφάς.

Ἐὰν παραλίπω τὴν κατὰ τὸ μέσον τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος ἐπιδρομὴν τοῦ Ἀτίλα ἐπὶ πᾶσαν τὴν Θράκην, ὅτε προῦχώρει «πᾶσαν πόλιν καὶ φρούρια δουλούμενος, πλὴν Ἀδριανουπόλεως καὶ Ἡρακλείας», σημειῶ ὅτι, ἀπὸ τοῦ 460 σχεδὸν ἐπὶ τῆς αὐταρχίας τοῦ Λέοντος τοῦ Θρακοῦ, καὶ τοῦ Ζήνωνος Ἰσαύρου, καὶ Ἀναστα-

* Χωρικῶν, ὡς κοινότερον λέγομεν.

σίου τοῦ Δικόρου, ἐν διαστήματι πενήκοντα περίπου ἐτῶν, ἡ Θράκη πολλὰς ὑπέστη ζημίας, καὶ τὰ παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν μέρη. Μετὰ τὸν φόνον Ἄσπαρος καὶ Ἀρδαβουρίου τῶν ἰσαύρων, Ὁστρύς ὁ φίλος Ἄσπαρος ἐκίνησέ τινα στάσιν κατὰ Λέοντος, καὶ ἠττήθη· «καὶ ἔφυγε, λαβὼν τὴν παλλακίδα Ἄσπαρος, γότθων εὐπρεπῆ, ἣτις ἔφιππος ἐξῆλθεν ἅμα αὐτῷ ἐπὶ τὴν Θράκην, καὶ ἐπραΐδευσε τὰ χωρία»· δηλαδὴ ἐλαφυραγωγῆσε. Λαφυραγωγῶν, ἐπὶ Ζήνωνος, μετὰ τὰ 479, Θεουδέριχος ὁ ὀστρογότθος, καὶ μὴ δυνηθεὶς τὸν αὐτοκράτορα νὰ βλάψῃ, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην, ἀλλ' αἱ ζημίαι, ἃς ἐπήνεγκεν ἐξετάθησαν μέχρι τοῦ Γαλατᾶ, κατέναντι τῆς Πόλεως. Ἐπὶ Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου, βασιλεύσαντος ἀπὸ τοῦ 491 μέχρι 518 Βιταλιανὸς ὁ θρᾶξ ἀποστάτης ἐπήγαγε βλάβας εἰς πολλὰ χωρία (514), ἀφοῦ μάλιστα κατῆλθε μετὰ στρατοῦ καὶ στόλου ἕως τοῦ Μ. Ῥεύματος, διαμένων εἰς Στένην τοῦ Βοσπόρου*.

Συστηματικὰς ὅμως καὶ συνεχεῖς τὰ παρὰ τὴν Κπολιν θρακικὰ χωρία λεηλασίας καὶ καταστροφᾶς ὑπέστησαν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Θ' ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῶν μέσων τῆς Ι', ἔγραψα δὲ περὶ αὐτῶν ἐν προλόγῳ τῆς ἐκδόσεως τῶν «Ἐπισήμων ἐκκλησιαστικῶν γραμμάτων περὶ τοῦ βουλγαρικοῦ ζητήματος» (ἐν Κπόλει, 1908). Εἰς αὐτὰ παραπέμπω. Οἱ βυζαντινοὶ χρονογράφοι διηγοῦνται, ὅτι προήλασαν οἱ βάρβαροι μέχρι Κατασυρτῶν, προστιθέντες «ἔγγιστα δὲ οἱ Κατασύρται τῆς Πόλεως». Φρονῶ δὲ Κατασύρτας ἢ τὸ χωρίον Ἀβάσο=Abasso (ἐφόσον ἀγνοοῦμεν ὑπαρξιν ἐκεῖναοῦ ἀγίου Βάσσου), ἢ τὸ χωρίον Βίδος (προφέρεται τὸ δ ἐνταῦθα d). Μετὰ ταῦτα βλέπομεν τοὺς ἀγροίκους ἐπιδρομεῖς ἕως τῶν παλατίων, ἢ παλατίου τῆς ἀγίας Θεοδώρας. Καὶ περὶ μὲν τούτων ὠρισμένον τι καὶ σαφές οὐδεὶς ἔγραψεν, ὅσον ἠρεῦνησα· γινώσκομεν ὅμως τὸν Καριανὸν ἔμβολον, μέχρι τοῦ σεισμοῦ τοῦ 1894, ὅτε κατέρρευσε μὲν κατὰ τὸ πλεῖστον, τὸ δ' ἔργον τοῦ σεισμοῦ συνεπλήρωσεν ὁ κασμᾶς (σκαπάνη) τῆς δηθεν δημαρχίας, (κείμενον) ἔσωθι τῆς πύλης τῆς τουρκιστὶ λεγομένης Ἐηβάν-σεράη-καπκύ· δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἢ νὰ εἴπω, ὅτι ἔξω τῶν τειχῶν καὶ τῆς πύλης ταύτης ἦσαν ὁ οἶκος τοῦ Καριανοῦ, ὃν Νικηφόρος ὁ αὐτοκράτωρ παρεχώρησεν εἰς τὸν Λέοντα τὸν Ἀρμένιον, πρὸ τοῦ 812. Ἐξ ἐκείνου ὠνόμασαν τὴν περιοχὴν ἐκείνην Τὰ Καριανοῦ. Τὰ ἐπώνυμα τούτῳ παλάτια ἐγένοντο, μετὰ τὸ 845, διαταγῇ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Μεθυστοῦ,

* Μαλαλάς· σ. 371, 383, 403, 409. Θεοφ. τ. Α' σ. 159.

κατοικία τῆς μητρὸς αὐτοῦ Θεοδώρας, ἦν ἀπέκειρε διὰ βίας μοναχὴν ὁ μέθυσος καὶ ἀνισόρροπος αὐτῆς υἱός. Εἰς τὰ Καριανοῦ ἤγειρεν ὁ Θεόφιλος ὁ αὐτοκράτωρ «πλουσία χειρὶ καὶ ἀνάκτορα ταῖς ἑαυτοῦ θυγατράσιν» ἴσως ἐντὸς τῶν τειχῶν, διότι τούτων ἐσώζετο μέρος μέχρι τοῦ μέσου τῆς Ι΄ ἑκατονταετηρίδος*. Μέχρι τοῦ 935 ἦσαν κατεστραμμένα χωρία καὶ μοναστήρια, καὶ ναοὶ καὶ παλατια, ἀπὸ τῆς Χρυσῆς Πύλης, πλησίον τοῦ σημερινοῦ Γεδί-κουλέ-καποῦ (πύλης Ἑπταπυργίου)=(τὸ δ ὡς d=) μέχρι τοῦ Ῥηγίου. Ὁ ταλαίπωρος ὁ Ρωμανὸς Α΄ ὁ Λακαπηνὸς ἦλθε κανιστῆς ἢ δεύτερος ἰδρυτῆς «ἐκκλησίας καὶ μοναστήρια πολλὰ ἔκτισεν, ἀλλὰ καὶ ἐνδύτας χρυσοῦφάντους καὶ δυσκοπότερα ἀπεχαρίσατο· πολλὰς δὲ ἐν Θράκῃ πόλεις ἢ ἐκ βάρων ἤγειρεν, ἢ ἀνεκαίνισεν». Ἴσως τινὰς τούτων ἐξημίωσαν οἱ Ῥῶσοι κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ιουνίου τοῦ 942.

Αἱ ἐχθρικαὶ ἐπιδρομαὶ ἐξηκολούθησαν ἐπὶ πολὺ, Ἀγιάσματα καὶ ναοὶ ἔξω τῶν τειχῶν ἐξηλείφοντο διαδοχικῶς ἐκ βίβλου ζώντων ἕως τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως, ὅτε, κατὰ ἀπρίλιον, ὡς ἠκούσαμεν, τοῦ 1821, κατεστράφη ὁ μόλις ἐνενηκονταετίαν πρὸ τούτου τοῦ ἔτους ἀνεγερθεὶς μικρὸς ὑπὸ τὴν γῆν ναῖσκος τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ὡς καὶ οἱ πενιχροὶ ναοὶ τῶν ἔξω τῆς Κπόλεως θρακικῶν χωρίων. Ἄγνωστον τί ἀπέμεινεν ἀπὸ τῶν ἐπαλλήλων τούτων καταστροφῶν ἀκατάστρεπτον. Τὰ ἐντὸς σπηλαίων ἔμειναν ἀβλαβῆ.

Θὰ πορευθῶμεν μίαν ὥραν μακρὰν τοῦ χωρίου Καλφᾶ, πρὸς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὸ χωρίον Ἀζατλή. Εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ ὑπάρχει Ἀγίασμα, τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ λεγόμενον. Εἰσήλθομεν τῇ ἐπαύριον τῆς πανηγύρεως, ἀφόβως, διότι συνήθως ἐντὸς αὐτοῦ διενυκτέρευον κακοποιοί. Εὐρέθημεν ἐντὸς σπηλαίου μικροῦ λελαξευμένου ὑπὸ γήλοφον· εἰς τὴν γωνίαν τοῦ σπηλαίου εὐρίσκεται δεξαμενὴ λελαξευμένη, τετράπλευρος, ὕδωρ ἔχουσα πόσιμον χλιαρόν. Ματαίως ἐρωτήσαμεν κατοίκους τοῦ Καλφᾶ, ἀλλ' οὐδὲν ἐγίνωσκον. Οὐδὲν εὔρομεν κατακόμβης ἵχνος, εἰς ἣν ἢ δεξαμενὴ ἦτο περιττή· οὔτε Σταυροῦ τύπον ἐγγεγλυμμένον που, οὔτε μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ· οὔτε ναὸς ἦτο λοιπὸν, οὔτε καὶ λαξευτὸς τύμβος, εἰς ὃν ἄγνωστον βεβαίως διατὶ διωχτεύθη ὕδωρ· τοῦτο δὲ, δυστυχῶς,

* Continuati σ. 9. 85, 174, 430. 484. Μάγιστρος Συμεῶν 734. Λέων Γραμματικὸς 345.

οὔτε ἐξητάσθη ποτε χημικῶς, ἵνα πληροφορηθῶμεν τὴν ποιότητα τοῦ Ἀγιάσματος καὶ μάθωμεν, ἴσως, ὅτι χάριν θεραπείας μετέβαινον ἐκεῖ οἱ ἀσθενεῖς τῶν γειτονευόντων αὐτῷ συνοικισμῶν. Ναός ὁμῶς οὐδέποτε ἦτο.

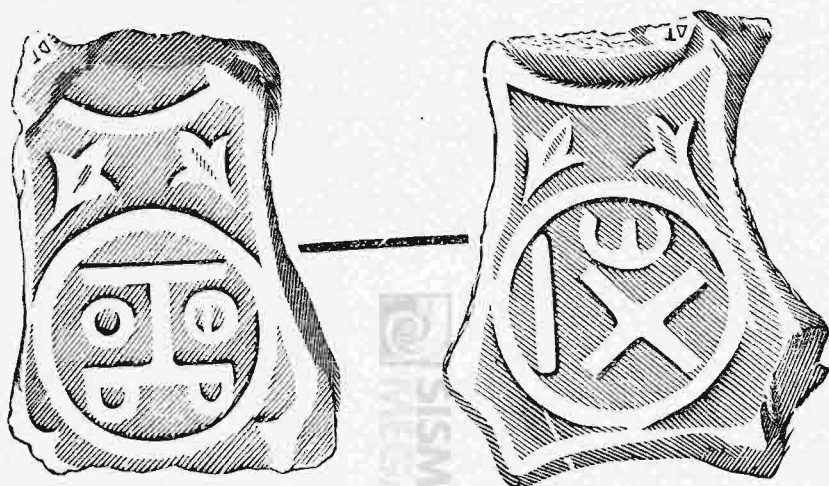
§

Κατερχόμεθα πρὸς τὴν θάλασσαν, εὐρισκόμεθα δὲ φερέλπιδες εἰς τὸ Ῥήγιον, τὸν Κλουτσουκ-τσεκμετζέ. Κατὰ τινὰ πρὸ ἑσπεράκοντα σχεδὸν ἐτῶν ἐπίσκεψίν μου ὠδηγήθην εἰς τι μέρος, ὀλίγῳ ἄνωθεν τοῦ Ῥηγίου κείμενον, ὅπου ἐτιμᾶτο τὸ **Ἀγίασμα τῆς Ἀναστάσεως**, καὶ κατὰ κοινὴν ἐκδοχὴν τῆς **ἀγίας Ἀναστασίας**. Ἡ εἰς αὐτὸ συρροή τοῦ πλήθους ἐγένετο κατὰ τὸ μέγα Πάσχα. Πέριξ τοῦ Ἀγιάσματος εὐρέθησαν κατὰ καιροὺς ἐρείπια τινὰ καὶ λείψανα βυζαντινῆς οἰκοδομῆς. Τὸ Ἀγίασμα, παλαιότατον, ἔκρινα διασκευασθὲν πρὸ τῆς Θ' ἑκατονταετηρίδος. Εἰς τὸ Ἀγίασμα, πρὸ τινος ἐκλιπὸν, ὀδηγεῖ καταβάσιον δεκαπέντε περίπου βαθμίδων. Δεξιόθεν τοῦ καταβαίνοντος εὐρίσκεται θαλαμίσκος· ἀριστερόθεν ἡμιθόλιον λίαν ἄκομψον. Τὸ Ἀγίασμα ἐντὸς βόθρου ξηροῦ σήμερον. Ἐτερον ὑπόγειον πανάρχαιον εὔρον οὐ μακρὰν τοῦ Ῥηγίου, τῷ 1892, εἰς τι ὕψωμα. Μετὰ ὀκταετίαν μεταβάς, ματαίως ἐζήτησα τὸν μικρὸν γήλοφον καὶ τὸ ὑπόγειον. Μνεῖαν αὐτοῦ ὁ ἀναγνώστης μου θὰ εὔρη εἰς τὸν Ζ' τόμον τῶν «Θρακικῶν» καὶ εἰς σελίδα ρξβ' τοῦ μικροῦ βιβλίου μου τοῦ φέροντος τίτλον «Λίθοι καὶ Κεράμια». Ἐντύπωσιν μοὶ ἐνεποίησαν αἱ τοιχογραφίαι, οὐχὶ παλαιότεραι τῶν χρόνων τῆς ἀλώσεως. Οἱ κατελθόντες εἶχομεν τὴν ιδέαν, ὅτι ἱστάμεθα εἰς σκευοφυλάκιον μονῆς ἢ ναοῦ παρακειμένου, ἐνῶ τὸ τῆς Ἀναστάσεως κρίνω παλαιὸν, εἰδωλολατρικόν, Ἀγίασμα.

Περὶ τοῦ παλαιότερου τούτου οὐδεὶς δύναται νὰ εἴπη τίνα πάτρωνα ἅγιον εἶχεν, τίνα ναὸν εἶχε παρ' αὐτῷ. Τὸ ἐν Ῥηγίῳ μωαμεθανικὸν εὐκτήριον ὑποθέτω, ὅτι ἦτο πάλαι, πρὸ τῆς ἐξισλαμίσεως αὐτοῦ, ὁ ναὸς τοῦ ἀγίου Πέτρου, ὁ ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνοσ ἐκ θεμελίων ἀνεγερθεὶς, πρὶν αὐτοῦ δὲ ἐκριζωθεὶς (Contin. 341) ὑπὸ σεισμοῦ βεβαίως. Περὶ τῶν εἰς τὸ Ῥήγιον ναῶν Καλλινίκου καὶ Στρατονίκου, καταστραφέντων ὑπὸ σεισμοῦ, τῷ 558, εἶδησιν οὐδαμοῦ εὔρον. Ἴσως εἰς τὸ μέρος, ὅπου κεῖται τὸ τῆς Ἀναστάσεως Ἀγίασμα, πρέπει νὰ ζητήσωμεν ἐν ἡμέραις εὐδαίαις μικρὸν ἢ μέγαν ναὸν τῆς Θεοτόκου.

Μεταβαίνομεν εἰς Ζεφύριον, ἢ Σαφρὰν, ὅπου μοὶ ἐπροξέ-

νησεν * ἔκπληξιν, ἐξ εὐλαβείας πρὸς τὴν πολιὰν ἀρχαιότητα τὸ Ἀγίασμα τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, (26 ἰουλίου). Ἐγραψα περὶ αὐτοῦ ὀλίγιστα εἰς τὸν Ζ' τόμον τῶν «Θρακικῶν». Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπεται ἢ ἐνταῦθα ἀνατύπωσις αὐτῶν, ἀλλ' ἀπαιτεῖται ἢ παράθεσις κοσμημάτων τινῶν ἱερῶν εὐρεθέντων εἰς τὸ πανάρχαιον Ἀγίασμα τοῦτο. Εἰς τὸ παρ' ἡμέραν ἐρειπιούμενον λοῦμα αὐτοῦ εὔρον τὸ μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ, ὅπερ ὠδήγησέ με εἰς τὴν Ε', ἢ τὴν Δ' ἑκατονταετηρίδα.

Πρὶν ἐπανέλθωμεν εἰς ἐπίσκεψιν τῶν χωρίων πάντων, ὅσα κεῖνται ἔξω τῶν τειχῶν, θὰ μείνωμεν ἐπὶ μικρὸν εἰς **Τοπισηλάο** (Πυροβολητάς), τὸ βυζαντινὸν χωρίον Ἀρεταί. Εἶχεν Ἀγίασμα ἄλλοτε λησμονηθέντος πάτρωνος, διότι μέχρι τοῦ 1870, καθὼς ἐνθυμοῦμαι, τὸ εὐμορφον χωρίον εἶχε 3—4 πανδοχεῖα (χάνια). μέχρι τοῦ 1840 εἶχεν ἀνεμομύλους δέκα πέντε μέχρι δεκαεπτὰ, ἄρα καὶ κατοίκους Ἕλληνας, ὑπαγόμενον θρησκευτικῶς εἰς τὸν ναὸν ἁγίου Γεωργίου τὸν παρὰ τῇ πύλῃ Μυριάνδρῳ (Ἐδίρνε-καπί (τὸ δ ὡς d). Μετὰ τὸ 1870, ἢ, ἀκριβέστερον, μετὰ τὸ 1865, ὅτε κατηργήθησαν αἱ πύλαι τῶν τειχῶν καὶ τὸ καθεστῶς τοῦ κλεισίματος αὐτῶν μετὰ τὴν ἡλίου δύσιν, τὰ χάνια ἀνὰ ἕν ἐκλείοντο, καὶ, πολὺ πρότερον, οἱ χριστιανοὶ μυλωνᾶδες ἀπεχαιρέτισαν τὰς Ἀρετάς, συνοικιζομένης ὑπὸ τούρκων· μετὰ τὸ 1900 ἐκτίσθησαν εὐμορφοὶ τινες οἰκοδομαί, τουρκικαί.

Ἐπεσκέφθην τὸ χωρίον, πρώτην φοράν, τῷ 1884, καὶ μνεῖαν

* Τὸ λεκτικὸν τῆς παρούσης διατριβῆς σχηματίζει ἀντίθεσιν πρὸς τὸ «ἐ π ρ ο ξ ἔ ν η σ ε»· ἀλλὰ φαίνονται εἰς ἐμὲ ἀνόητα τὰ: π ρ ο ὕ ξ ἔ ν η σ ε, π ρ ο ὕ κ ἄ λ ε σ ε, π ρ ο ὕ τ ἰ μ η σ ε, καὶ πάντα τὰ ΠΡΟΥ....

βραχυτάτην ἔγραψα εἰς τὴν «Ἐκκλησιαστικὴν Ἀλήθειαν» (τ. Δ'). Ἐντὸς κήπου μεγίστου, καλλιεργουμένου ὑπὸ βουλγάρων ὀρθοδόξων μοι ἔδειξαν Ἀγίασμα· μετὰ πέντε ἔτη (1889) μετέβην καὶ πάλιν, ἔχων φίλους μού τινας συνοδοῦς, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ δικηγόρος Μελισσηνὸς Χριστοδοῦλου, ὁ ἀπὸ τοῦ 1914 μητροπολίτης Μαρωνείας, ὅς τις ἐλάλει ὀπωσθήποτε τὴν βουλγαρικὴν. Τὸ Ἀγίασμα, ὅπερ εἶδον τῷ 1884, ἀπελάμβανε τιμὴν ἀγιάσματος, ἀλλ' ἠγνόουν οἱ κηπουροὶ τὸν πάτρωνα ἄγιον αὐτοῦ. Ἦτο πηγὴ νεροῦ, ἐντὸς τῆς γῆς· ἦτο 8—10 βαθμίδων, νεοκατασκευάστων· ἦτο τὸ νερὸν αὐτοῦ πόσιμον· Ἦκούσαμεν, ὅτι εὐρέθησαν εἰς τὸν κήπον καὶ πέριξ αὐτοῦ ἑκατοντάδες πλίνθων ἐγγράφων, ἐν ἐπιτύμβιον Φιλουμένου, καὶ τεμάχια μαρμάρου εἰς τινα νεκρῶν, ἢ νεκρῶν, ἀνήκοντα, περὶ ὧν ὀλίγα, διότι ὀλίγα καὶ ἔμαθον, ἔγραψα εἰς τὸ βιβλίον μου «Λίθους καὶ Κεράμια». Ἀγνοῶ εἰς τίνα μονὴν ἢ ναὸν ἀνήκον τὰ ἐκεῖ ἀνευρεθέντα μικρὰ μετάλλια, ἢ μολυβδόβουλλα «**Ἀχειροποιήτου**»: μονῆς, ἢ εἰκόνας δούσης τὴν ὀνομασίαν ταύτην εἰς παλαιὸν ναόν.

Πρὶν εἰσελθῶμεν εἰς τὴν Πόλιν, τὴν ἐντὸς τῶν τειχῶν, καθήκον ἔχω ἵνα περιέλθω μετὰ τοῦ ἀναγνώστου μου τὰ Ἀγιάσματα τῶν θρακικῶν προαστείων. Γράφω τὴν λέξιν ἐνταῦθα κατὰ τὴν παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει σημασίαν, οὐχὶ δὲ κατὰ τὴν παρὰ βυζαντινοῖς· παρ' αὐτοῖς ἐσήμαινε τὸ λεγόμενον τουρκιστὶ τσιφλήκ.

Ἐπισκέπτομαι πρῶτον τὰ **πανηγυρίζοντα κατὰ κινήτας ἑορτὰς**, ὧν τὰ περισσότερα κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς **Σαμαρείτιδος** συνελκύουσι κόσμον πολὺν εὐλαβῶν. Τὰ δύο κεῖνται εἰς τὸν **Βουγζοῦνδερε** (τὸ δ ὡς d), καὶ ἐν **Θεραπεία** τῆς δυτικῆς, θρακικῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου. Προσοχῆς ἀνάξια. Τὸ τῆς ἁγίας **Φωτεινῆς (Σαμαρείτιδος)** Ἀγίασμα, ἀνατολικῶς τοῦ ναοῦ τῆς **Δριπέας** (Τσιφούτμπουργάζ) κείμενον, κατὰ τὴν πρὸς τὸν Καλφάν διεύθυνσιν, φαίνεται λείψανον ὑδραγωγείου. Ἐώρταζεν ἄλλοτε δις καὶ τρίς τοῦ ἔτους (Σαμαρείτιδος)· ἁγίας Φωτεινῆς· καὶ Φῶτα (Θεοφάνεια) ὅτε ἦγον ἑορτήν, ἴσως καὶ σήμερον, κατὰ συνήθειαν δυσέκνιπτον, αἰ φέρουσι τὸ ὄνομα Φωτεινή. Ἄλλο Σαμαρείτιδος Ἀγίασμα εἰς τὸ χωρίον **Ἀβάσσο**=Κατασύρτας, βορείως τοῦ ναοῦ τῶν Λιτρῶν, ἐντὸς ἀμπελώνος. Ὁ μεταβαίνων πρὸς ἔρευναν εὐρίσκετο ἐνώπιον ἀγωγῶ ὕδατος, παριστῶντος, δυστυχῶς, τύπον ἀκραιφνοῦς ρυπαρότητος. Ἐτερον Ἀγίασμα Σαμαρείτιδος εἰς τὸ **Ρήγιον**, παρὰ τὴν τοῦ σιδηροδρόμου γραμμὴν, ἀνάξιον οἷαςδήποτε προσοχῆς. Ἀπὸ ἐξηκονταετίας ἢ ἐπ' αὐτῷ πανηγυρις περιεστέλλετο βαθμηδὸν, διαγραφομένη. Ἄλλο, ἕκτον τῶν ἐμοὶ γνωστῶν Ἀγιασμάτων ἐπὶ κί-

νηταῖς ἑορταῖς τῶν ἐν Θρακικοῖς χωρίοις, τάττω τὸ εἰς τὸ **Ζεφύριον** (Σαφράν), χυδαῖον ὄν ἀγωγὸν ὕδατος.

Ζωοδόχου Πηγῆς, ἐκτὸς τοῦ φημιζομένου, εὔρον Ἀγίασμα εἰς **Ψαμμαθίαν**, ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου **Νικολάου**, φρέαρ γλυκέος ὕδατος ποσίμου. Οἱ κάτοικοι λέγουσιν ὅτι τὸ τοῦ φρέατος ὕδωρ κατέρχεται ἀπὸ τοῦ παλαιφάτου τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς Ἀγιάσματος, ἀπέχοντος σχεδὸν ἡμισείας ὥρας ὁδὸν, τὴν γνώμην αὐτῶν θεμελιούντες εἰς τοῦτο· ὅτι ὄλων τῶν ἔξω, τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου, κειμένων ἐγγυὲς ἢ μακρὰν, φρεάτων, τὸ ὕδωρ ὑπάρχει ὑπόγλυφον, ἐνῶ τὸ τοῦ Ἀγιάσματος τοῦ ναοῦ τούτου γλυκύ. Ἐνεκα τούτου ἐκηρύχθη Ζωοδόχου Πηγῆς Ἀγίασμα.

Ἀναλήψεως ἐν μόνον γινώσκω, εἰς τὸν **Κουρούτσεσμεν**, **Ξηροκρήνην**· μὴ μεταβὰς εἰς αὐτὸ, στηρίζομαι ἐπὶ τοῦ Σκαρλάτου Δ. Βυζαντίου*· κατ' αὐτόν, τὸ Ἀγίασμα κεῖται παρὰ τὰ ταφεία τῶν ἀρμενίων, ἀναβρύον «ὑπὸ τουβλοσκέπαστον καμάρωμα... ἔχον ἴχνη τείχους ἀρχαίου ναοῦ παρ' αὐτῷ».

Ἀγίασμα Ἀγίας Τριάδος, ἔξω τῆς Μελανδησίας (Μεβλεβή-χανέκαπου) κείμενον, ὑπενθυμίζει εἰς ἡμᾶς τὴν κατὰ ΙΔ' ἑκατονταετηρίδα ζῶσαν βυζαντινὴν μονὴν τοῦ Περδικάρη, περὶ ἧς παλαιὸν τι γράμμα βυζαντινὸν ἐπίσημον κατέστησε γνωστὸν διὰ τῶν «Βυζαντινῶν Χρονικῶν» τῆς Πετροπόλεως ὁ ἀγιορείτης μοναχὸς Ἀλέξανδρος Εὐμορφόπουλος ὁ Λαυριώτης, ἀποστείλας πρότερον εἰς τὴν Μεσαιωνολογικὴν Ἐταιρείαν Κωνσταντινοπόλεως, εἰς ἣν οὐδεὶς εὐρέθη νὰ εἴπη τι, καίτοι μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῆς ἠρίθμει αὕτη τρεῖς, ἢ τέσσαρας, μελετῶντας τοὺς βυζαντινοὺς χρονογράφους· ἀπεξεδέχοντο, δυστυχῶς, οὗτοι τὴν ἐμὴν γνώμην πρῶτον, ἐγὼ δ' ἀνέμενον τὴν τοῦ ἱατροῦ καὶ θαυμασίου βυζαντιολόγου Α. Mordtmann· καίτοι τοὺς συζητήσαντας ἐχειραγῶγει ἢ ὑπαρξίς τῶν παλατίων τοῦ Μαγγάνη. Σημείωσιν τούτων ἔγραψα εἰς τὸ «Ἀνατολικὸν Ἡμερολόγιον» Κ. Βακαλοπούλου τοῦ 1896, ὅπου ὑπεσημείωσα (σ. 116) «τρὶς προταθείσης ἐν τῇ Μεσαιωνολογικῇ Ἐταιρείᾳ συζητήσεως περὶ τοῦ ποῦ ἔκειντο τὰ δίκαια τοῦ Μαγγάνη, **σιωπῶν.ος ἐμοῦ**, οὐδεὶς τῶν μετὰ θράσος ἐν ἐφημερίσι παραδοξολόγων ἠδυνήθη νὰ εἴπη τι, καίπερ δοθείσης προθεσμίας ἐνός ἔτους πρὸς μελέτην». Μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν ἑσάρακοντα, καθὼς καὶ τότε, φρονῶ, ὅτι ἡ Ἀγία Τριάς τοῦ Περδικάρη κατεῖχε τὸν χώρον, πρὸ ἐπτὰ-ὀκτῶ αἰῶνων, ὃν κατέχει σήμερον τὸ τῆς Ἀγίας Τριάδος Ἀγίασμα· γινώσκομεν δ' ἄλλοθεν ὅτι περὶ τὴν

* Κωνσταντινούπολις· τ. Β' σ. 107.

ληξιν τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος (1400) ἐγνωρίζετο τὸ κτῆμα τοῦ Περδικάρη (Acta Patriarcatus, τ. Α' σ. 373) κείμενον πλησίον τῆς Χαρσοῦς (Χαρσίας, ἢ Χαρισίου) ἢ Μυριάνδρου, ἢ Πολυάνδρου πύλης (Ἐδίρνε-καπού), οἱ δὲ γινώσκοντες τὴν Κπολιν γινώσκουσι πόσον ἀπέχει τῆς Μελανδησίας πύλης ἢ τοῦ Μυριάνδρου. Τὸ Ἁγίασμα Ἁγίας Τριάδος ἀνῆκε παραχόρδως εἰς τὸν ναὸν τοῦ χωρίου Λιτρῶν, μόλις ἀπέχον 4—5 λεπτά τῆς ὥρας ἀπὸ τοῦ τείχους, ἐνῶ τὸ Τοπτηλάρ εἰς τὸν ναὸν ἀγίου Γεωργίου τὸν παρὰ τῆ Μυριάνδρω· δηλαδὴ ἢ μὲν Ἁγία Τριάς εἰς τὴν μητρόπολιν Δέρκων, τὸ δὲ Τοπτηλάρ εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Κωνσταντινοπόλεως. Ἡ παλαιὰ τῆς Ἁγίας Τριάδος μονὴ βεβαίως εἶχε κινστέρναν. αὕτη δ' ἐγένετο μετὰ τὴν ἄλωσιν Ἁγίασμα. Τὰ μάρμαρα τῶν τάφων τῶν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Τριάδι μετεκομίσθησαν πρὸ ἐτῶν ἑκατὸν (1833) εἰς τὸν ἀνακαινιζόμενον ναὸν τοῦ ἀγίου Νικολάου, ἢ μᾶλλον τὸν νάρθηκα τοῦ ναοῦ, τοῦ ἐνδοθεν τῆς πύλης τοῦ ἀγίου Ῥωμανοῦ (Τὸπ-καπού)· τόσον δὲ ἀντιχρίστως καὶ ἀνευλαβῶς ἐρρίφθησαν εἰς τὸ ἔδαφος τοῦ νάρθηκος, ὥστε νὰ συμπεραίνῃ ὁ κατὰ πρῶτον ἐπισκεπτόμενος τὸν νάρθηκα, ὅτι πρὸ 150 καὶ πρὸ 200 ἐτῶν, ἀφ' ὅτου χρονολογοῦνται τινες τῶν ἐπιγραφῶν, οἱ ὀρθόδοξοι ἐθάπτοντο βλέποντες ἄλλος πρὸς βορρᾶν, καὶ ἄλλος πρὸς δυσμάς. Συνέστησα (τῷ 1880) εἰς τὸν παπᾶν καὶ εἰς τὸν διδάσκαλον τῆς ἑλληνικῆς συνοικίας τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς ἀταξίας. Προσθετέον ἐνταῦθα, ὅτι παρεκάλεσα τότε νὰ σώσωσι καὶ τὴν ἔξω τοῦ ναοῦ ἐντετοιχισμένην, παρ' ἡμέραν δὲ φθειρομένην, ἐν λίθῳ παράστασιν τοῦ ποιμένος τοῦ φέροντος ἐπ' ὤμων τὸν ἀμνόν. Φοβοῦμαι, ὅτι ποιμὴν τε καὶ ἀμνὸς προσηνέχθησαν θυσία εἰς τὴν ἀναλγησίαν τῶν προκρίτων.

Ἁγιάσματα θρακικά, πανηγυρίζοντα κατὰ ἀκινήτους ἑορτὰς τοῦ ἔτους ἀπαριθμοῦνται περαιτέρω πολλὰ· τούτων τὰ περισσότερα εὐρίσκονται εἰς τὰ χωρία Βαθυρρύακα, ἢ Μπουγιουκ-Δερέ (τὸ Δ ὡς Ι), Θεραπείαν, Μιχαήλιον ἢ Μέγα-Ῥεῦμα, καὶ Νεοχώριον, ἐν ὧν 23.

δηλά γε δὴ
Βουκλιούκ-Δερές· 14 καὶ 21 μαΐου· 24 ἰουνίου· 20, 26, καὶ 27 ἰουλίου· 8 Σεπτεμβρίου· 6 δεκεμβρίου· διὰ τὴν 8 Σεπτεμβρίου βλέπε Μπαγτζέ-κιοϊ.

Θεραπεία (ἡ)· 21 μαΐου· 24 ἰουνίου· 1, 17, 26 ἰουλίου.

Μιχαήλιον· 12 ἰουνίου· 2, 7, 20 ἰουλίου· 29 αὐγούστου· 14 ὀκτωβρίου (ἀγίας Παρασκευῆς τῆς νέας).

Νεοχώριον· 10 Φεβρουαρίου· 23 Ἀπριλίου· 24 ἰουνίου· 26 ἰουλίου.

Τὰ χωρία, ἢ προάστεια, καθὼς ἐχαρακτηρίζοντο, ἢ παράπολα (παρὰ τὴν Πόλιν), καθὼς ἐλέγοντο πρὸ 200 ἐτῶν, τὰ ἔχοντα Ἁ-

γιάσματα, ὀλίγα, τάττονται κατὰ τάξιν ἀλφαβητικὴν.

Ἀβάσσο· 17 καὶ 26 ἰουλίου.

Ἅγιος Στέφανος· 26 Ἰουλίου, καὶ 2 Σεπτεμβρίου· μεταξύ Ἁγ. Στεφάνου καὶ Ἀφαμείας.

Ἀϊπάς· 26 ἰουλίου·

Ἐφάμεια (Μακροχωρι)· 27 ἰουλίου.

Βαφεοχώριον ἢ **Μπογιατζῆ-κιοῦ**· 27 ἰουλίου· μᾶλλον εἰς **Ἐμιο-γκιάν**, ἐντὸς τοῦ μεγάρου τῆς παλαίποτε διαλαμψάσης Μαυροβου-νιωτικῆς πρεσβείας.

Βεβέκ (Μπε)· εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀκτὴν τοῦ Βοσπόρου· 24 καὶ 30 ἰουνίου. Ἡ περικλείουσα τὸ τελευταῖον οἰκοδομὴ ἐπεσκευά-σθη 1742.

Γαλατάρια· 23 αὐγούστου.

Γαλατὰς (ὁ κατέναντι τῆς Πόλεως)· 26 ἰουλίου.

Γενή-Μαχαλὲ (Νέα συνοικία)· ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Προδρόμου, ὑπὸ τὸν νάρθηκα· 24 ἰουνίου. Τὸ χωρίον, ἐπιθχλάσιον, μετὰ τὸν Βαθυρρύακα, κάτω τοῦ στομίου τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Δαούτ-Πασὰς (τὸ Δ ὡς D) ἔξω τῆς πύλης ἀγίου Ῥωμανοῦ· 26 ἰουλίου· τὸ περίφημον Ἀγίασμα ὄφως, ὡς θὰ ἐξηγηθῆ ἡ τουρκικὴ ὀνομασία αὐτοῦ Γιλάν-ἀγιάσμα. Ὁ φίλος κ. Μιλτ. Σκραντῆς θὰ ἐρμηνεύσῃ τὸν ὄφιν.

Διπλοκιόνιον (Μπεσίκ-τάς)· 9 μαρτίου, καὶ 26 ἰουλίου εἰς τὸν ναὸν τῆς «Πχναγίας τοῦ Μπάνιου».

Δριπέια· 29 αὐγούστου.

Ζεφύριον (Σαφράς)· 17 ἰουλίου, καὶ 6 δεκεμβρίου.

Ζωοδόχου Πηγῆς (πλησίον) κατὰ τὴν πρὸς θάλασσαν κατάβα-σιν· 26 ἰουλίου· τὸ τουρκιστὶ λεγόμενον Τσομπάν-τσεσμέ (κρήνη τοῦ ποιμένος). Ἡ ὀνομασία ἀπαντᾶται καὶ ἀλλαχοῦ, ἂν μὴ ἀπατῶμαι πολλῶ ἄνωθεν τοῦ Μπεσίκ-τάς, καὶ κατὰ τὴν πρὸς τὸ Σισλή ἄγου-σαν ὁδὸν εἰς τὸ Μολλᾶ ἀγιάσμα. Οὐδέποτε ἠδυνήθην νὰ μεταβῶ εἰς τὸ Ἀγίασμα τοῦτο, ἤκουσα δ' ὅτι ἡ περικλείουσα τὴν πηγὴν τοῦ ὕδατος οἰκοδομὴ κατεσκευάσθη, ἐν εἴδει εὐκτηρίου (ἱμπατετχανέ) μεταξύ τῶν ἐτῶν 1740-1750. Ὁσαύτως ἀπὸ φιλικῆς ἀνακοινώσεως ἔμαθον, ὅτι Τσομπάν ἀγιάσμα καλεῖται τὸ τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς **Ἀναλήψεως** καὶ κείμενον εἰς ἀπόστασιν μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας ἀπὸ τοῦ εἰς τὸν Βόσπορον βιθυνικοῦ χωρίου **Τζεγκέλ κιοῦ**, βεβαίως **Συγκέλλου χωρίου**, πλησίαζον δὲ μᾶλλον πρὸς τὴν Τζάμιτζαν. Ἡ πανήγυρις αὕτη πρὶν τῶν ἡμετέρων χρόνων ἦτο λίαν ὀνομαστή, διὰ τὸ συρρέον ἀπὸ παρακειμένων χωρίων πλῆθος· ἴσως τοῦτο γίνεται καὶ σήμερον.

ΣΗΜ. Ἐάν γράφω τὸ Τζεγκέλ Συγκέλλου χωρίον, ἔχω λόγον πείθοντα, ὡς φρονῶ. Ὅτι Συγκέλλου μονὴ ὑπῆρχε περὶ τὸ μέσον τῆς ΙΑ΄ ἑκατονταετηρίδος, οὐ σημειουμένου * τοῦ τόπου, ὅπου ἔκειτο· τὸ περὶ ταύτην χωρίον ἄρα Συγκέλλου-χωρίον· εἰς τὸν λόγον τοῦτον ἐνίσχυσιν μοὶ δίδει ἢ διὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ ὀνόματος Τζεγκέλ ἀσύμφωνος ἀσάφεια. «Τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου—γράφει ὁ Σκαρλάτος Δ. Βυζάντιος εἰς τὴν «Κωνσταντινούπολιν» αὐτοῦ (τ. Β΄ σ. 233)—ὀφείλεται κατὰ τινὰς μὲν, εἰς τὴν ἐπὶ σουλτάν Μεχμέτ τοῦ Β΄ εὑρεθεῖσαν ἐνταῦθα ἄγκυραν· κατ' ἄλλους δέ, διότι ἔμεινε πολὺν χρόνον ἔρημον(;)· κατὰ δὲ τὸν Τιμόνην, διὰ τοὺς ἐν αὐτῷ κατοικοῦντας ἀγκιστροποιούς ἢ ἀγκυλοποιούς».

Καλφάς· 26 ἰουλίου, καὶ 24 Σεπτεμβρίου (ἀγίας Θέκλης)· ἐντὸς κήπου, (καθὼς εὐρίσκονται καὶ πάντα σχεδὸν τὰ ἐν τοῖς χωρίοις). Πλησίον τοῦ Καλφᾶ (ΚαΡφᾶ) 17 ἰουλίου Ἁγίασμα ἀγίας Μαρίνης ἢ **Πεντάντζα**, ἣν ἐνόμισαν γενομένην ἐκ παραφθορᾶς τῆς Παντανάσσης, καὶ ὑπερπαρενόμισαν οἱ κάτοικοι ὅτι ἦτο ναὸς ἐκεῖ τῆς Θεοτόκου, ἀνοικοδομηθεὶς τῷ 173. Βλέπε «Λίθους καὶ Κεράμιά μου» καὶ 15 αὐγούστου, περὶ οὗ πολλὰ ψεύδη ἔλεγον.

Κασήμ πασᾶς· 26 ἰουλίου.

Κεφελή-κιοῖ (χωρίον ἄνωθι τοῦ Βαθυρρύακος)· 15 Σεπτεμβρίου.

Κιρὲτς μπουρνού (χωρίον μεταξὺ Θεραπείας καὶ Βαθυρρύακος)· 7 ἰουλίου, καὶ 29 αὐγούστου.

Λίτραι· 20 καὶ 26 ἰουλίου· τὸ τελευταῖον εἰς ἓν χάνι (πανδοχεῖον), ἐν τοποθεσίᾳ Καρᾶ-ἀγάτσ.

Μπαγιτζέ-κιοῖ (κήπου χωρίον;)· 2 Φεβρουαρίου· βρόχινον ὕδωρ συναζόμενον ὑπὸ κακόκτιστον θόλον. Τὸ χωρίον ὑπέρκειται τοῦ Βαθυρρύακος· καὶ 8 Σεπτεμβρίου.

Νύμφαι· 26 ἰουλίου· εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ τοῦ χωρίου τούτου πρὸς τοὺς Ἁγίου Πάντας (Ἁῖπᾶν), διὰ τοῦτο δ' ἐσημειώθη καὶ ἐκεῖ.

Ξηροκρήνη (Κουρού-τσεσμέ)· 26 ὀκτωβρίου, καὶ 6 Δεκεμβρίου.

Ὁρτάκιοῖ (δηθεν Μεσάχωρον). 23 Ἀπριλίου· καὶ 26 ἰουλίου (Σκ. Βυζαντίου Β΄ σ. 104).

Πασᾶ-μπαγιτζές· 7 ἰουλίου καὶ 29 αὐγούστου.

Ῥήγιον· 10 Φεβρουαρίου, καὶ 26 ἰουλίου.

Σισλι· 26 ἰουλίου· μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἄνωθι τοῦ Μπεσίκ-τάς μερῶν.

Σωσθέγιον· 6 Δεκεμβρίου (διότι κατήντησε καταφύγιον τῶν θα-

* Κ. Ν. Σάθα Μεσαιων. Βιβλιοθήκη· τ. Ε΄ σ. 177. Ἐπιστ. Μιχαὴλ Ψελλοῦ.

λασσοπορούντων, ἐν καιρῷ θχλασσίας κακοκαιρίας).

Τὰ-ιαῦλα: 2 μῆτου καὶ 7 ἰουλίου· καὶ 29 αὐγούστου (τοῦτο λείψανον λεηλατηθέντος ὑδραγωγείου).

Τσιραγλάν-γιαλισὶ τὸ γνωστὸν παλάτιον (πυρποληθὲν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, μεταξύ Βεσίκ-τὰς καὶ Ὀρτάκιοῖ). Μέχρι τῆς τοῦ σουλτάνου Ἀζήζη βασιλείας, τὰ πλήθη τῶν πιστῶν μετέβαινον εἰς τὸ ἐν τῷ παλατίῳ τούτῳ Ἀγίασμα τοῦ «Ἀποκεφαλίστου» ἀγίου Ἰωάννου (29 αὐγούστου)· ἀνοικοδομουμένου δὲ τοῦ ὑπὸ φῶς δάδων (τσιρά) κτισθέντος ἄλλοτε ἀνγκτόρου τούτου, διέταξεν ὁ Ἀζήζ ἵνα ἐμποδισθῇ τὸ προσκύνημα καὶ ἵνα φραχθῇ τὸ εὐκτήριον, ἢ δωμάτιον, ὅπου ἡ πηγὴ. Ἐπανειλημμένως ὁ σουλτάνος ἔβλεπε καθ' ὕπνον ἓνα προφήτην λευκογένειον προλέγοντα τῷ Ἀζήζ, ὅτι θὰ πάθῃ πολλά κακὰ ἐὰν μὴ ἀνοίξῃ τὸ εὐκτήριον τοῦ Προδρόμου· φοβηθεὶς διέταξε ἵνα ἀνοιχθῇ τὸ λιθόκτιστον δωμάτιον, ἵνα ἀνάπτῃται διηνεκῶς κανδήλα εἰς τὸ Ἀγίασμα καὶ ἵνα γίνηται τὸ προσκύνημα κατὰ τὴν καθιερωμένην ἡμέραν. Ἐμάθομεν ἀπὸ στόματος ἐλλήνων κτιστῶν ταῦτα.

Χάσκιοῖ (κατέναντι Φαναρίου καὶ Παλατῶ)· 26 ἰουλίου (ὑδραγωγεῖον κατεστραμμένον, ἢ μᾶλλον διεστραμμένον)· καὶ 27 ἰουλίου (ἐν ἰδιωτικῇ οἰκίᾳ). Τοῦ κατὰ τὸ μέρος τοῦτο παλαιοῦ **λούματος τῆς Θεοτόκου Ἀρεοβίνδου** τὰ ἐρείπια ἄδηλα.

Ἐξω τῶν τειχῶν, κατὰ τὸ πάλαι Κοσμίδειον, τὸ μετὰ τὴν ἄλωσιν Ἐγίουπ, ὑπῆρχεν ἄλλοτε τὸ ὑπὸ τῶν εὐλαβῶν ἐλληνίδων θεωρούμενον θυματοουργὸν Ἀγίασμα **Μπουρουντζούκ**, οὗ τὸν ἐφέστιον ἅγιον οὐδέποτε ἔμαθον· ἤκουον μόνον ὅτι εὕρισκετο εἰς ὑπόγειον μαγαζεῖου γαλακτερὰ καὶ γιαούρτια κατασκευάζοντος.

Ὁ συγγραφεὺς τῆς «Κωνσταντινουπόλεως» Σκαρλάτος Δ. Βυζάντιος (Β' σ. 173) φρονεῖ Ἀγιάσματα τοὺς παρὰ Πέτρῳ Γυλλίφ ναοῦς Θεοτόκου καὶ ἀγίου Νικολάου. Περί τούτων γίνεται μνεῖα ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Ὀγδοήκοντα πέντε ἠρίθμησα ἐν θρακικοῖς χωρίοις Ἀγιάσματα ἐκτὸς τῶν τειχῶν, μὴ ὑπολογιζομένων τῶν πανηγυριζομένων πρὸ δύο ἢ τριῶν αἰώνων. Ἴσως παρέλιπόν τινα. Δυσκόλως συνήθροισον εἰδήσεις περὶ Ἀγιασμάτων.

Ἀπὸ τοῦ 1870 ἐπὶ τριάκοντα τέσσαρα ἔτη, χάριν ἐκδρομῶν ἀνὰ τὰ βιθυνικὰ καὶ τὰ θρακικὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως προάστεια, ὑπὲρ τὰς 2500 φράγκων χρυσῶν μετὰ πολλῆς φειδοῦς, ἐκτὸς τῆς ἀμοιβῆς τῶν ὑπογραφῶν μου· τῶν ἀποτελεσμάτων δὲ ἡ συμπερασμάτων τῶν ἐρευνῶν μου μένουσι μάρτυρες οἱ **Λίθοι καὶ Κεράμια, τὸ Βυζαντινὸν Ἐορτολόγιον, αἱ Ἐκκλησίαι βυζαντιναὶ ἐξακριβοῦμε-**

ναι, τὸ Ἑορτολόγιον κωνσταντινοπολίτου προσκυνητοῦ, τὰ Ἀναγνώσματα τῶν Κυριακῶν καὶ αἱ διατριβαί μου αἱ ἐν τῷ Ζ' καὶ Θ' τόμῳ τῶν «Θρακικῶν» ἐκδεδομένοι. Ἐν αὐταῖς ἐζήτησα ἵνα προσθέσω ὅσα παρέλιπον ἄλλοι. Αἱ διατριβαί μου αὗται βεβαίως ἔχουσιν ἐλλείψεις, ταύτας δὲ παρακαλῶ ἵνα συμπληρώσωσιν οἱ γεννηθησόμενοι μετ' ἐμὲ εὐσυνείδητοι εὐρωπαῖοι μεσαιωνολόγοι— ἀπὸ τῶν ἐλλήνων οὐδὲν περιμένω μελέτης ἄξιον.

Ἐξακολουθῶ διασώζων ἐν τύποις εἴ τι ἂν τηρῶ παρ' ἐμοὶ τέως ἀσύντακτον. Τώρα παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστην μου ἵνα ἐπιανεύρωμεν τὰ 85, καὶ ἵνα προσθέσωμεν εἰς αὐτὰ τὰ ἐπίσης ἔξω τῶν τειχῶν τῆς Πόλεως κείμενα παλαιὰ Ἀγιάσματα· τὰ δύο δῆλα δὴ ἐν Βλαχέρναις, τὸ ἐν τῆς Μονῆς τῆς Χώρας, τὸ ἐν ὑπὸ τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου τῆς Σούδας, τὸ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ζῶντα οὕτως εἰπεῖν· προσθέτω τὰ λιπόντα τὸ ζῆν δύο· τὸ λοῦμα τῶν Ἀρεοβίνδου, καὶ τὸ λοῦμα τῆς Θεοτόκου τοῦ Νεωρίου. Πάντα ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου. Εἰς ταῦτα τὰ ἑπτὰ ἐνώνυμα προσθέτω ἐν ὑπὸ τὸν οἶκον ναλμπάντη τινὸς ὀθωμανοῦ κατὰ τὰ ὄρια τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος (Ζεηρέκ), θαυμασιώτατον βυζαντινὸν λοῦμα τῆς ΣΤ' ἴσως ἑκατονταετηρίδος, σῶζον τὸ μονόγραμμα ΧΡ... τὸ δὲ ἕτερον ὑπὸ τὸν οἶκον μωαμεθανοῦ τινος πέρσου πλουσίου κείμενον κατὰ τὴν πρὸς τὸν Βουκολέοντα κατωφέρειαν = Κάτεργα-λιμάν. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ δύο κεῖνται ἐντὸς τῆς πόλεως, ἀναγράφονται δὲ ἐνταῦθα καθὸ βυζαντινά. Πάντα 94, ἀφαιρουμένων δὲ τῶν ληθαργούντων, ἢ μᾶλλον «ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου εὐσεβῶς κεκοιμημένων» δύο, μένουσιν ἐννεήκοντα δύο Ἀγιάσματα κείμενα ἔξω τῶν πρὸς τὴν Θράκην τειχῶν, τῶν οὕτω λεγομένων χερσαίων.

Ἄλλ' ἢ ἐντὸς τῶν τειχῶν πόλις τοῦ Κωνσταντίνου κεῖται ἐν τῇ Θράκῃ, ὅχι ἐκτὸς αὐτῆς καὶ δυνάμεθα νὰ συναριθμήσωμεν μετὰ τῶν θρακικῶν Ἀγιασμάτων καὶ τὰ ἐντὸς τῶν τειχῶν, ἐξετάζοντες αὐτὰ δι' ὀλίγων.

Καὶ τὰ μὲν ἐν τῇ πατριαρχικῇ σταυροπηγιακῇ συνοικίᾳ τοῦ Φιναρίου ἀναφέρονται ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης διατριβῆς, ἑνδεκά «σὺν Θεῷ ἁγίῳ». Οὐδὲν τούτων ἀρχαιότητος ἵχνος παραδεικνύει. Οὔτε εἰς τὴν τοῦ Ἐξω-κιονίου συνοικίαν εὗρον, ὅπου ἤκουσα ὅτι ἠριθμοῦντο δέκα πέντε ἢ δέκα ἕξ. Ἐγὼ ἠρίθμησα ὀλιγώτερα. Τινὰ παλαιὰ κατεχώσθησαν, ὡς τὸ εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ στραταρχείου = Σερασκεράτου, ὅπερ οἱ πρὸ τοῦ 1866 μεταβαίνοντες ἐφρόνουν ὅτι ἀνήκεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σωτῆρος Ἀντιφωνητοῦ· οὗ ζητοῦμεν τὸν τόπον· ἔκειτο ἐντὸς παντοπωλείου, οὗ ὁ κύριος εἰπελάμβανε τὰς

προσόδους, ὡς ἐγίνετο καὶ εἰς ἕτερα «προσκυνήματα» τοιαῦτα, τοῦ Πατριαρχείου σιγῶντος.

Τινὰ τῶν Ἀγιασμάτων μετετοπίσθησαν, ἐν τούτων ἦτο τὸ τῶν 40 μαρτύρων ἐν Μπεσίκ-τάς, κείμενον ἐντὸς τοῦ παλατίου Ντολμά-μπαγτζέ· τοῦτο διωχετεύθη, ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Μετζήτ, ὡς ἠκού-σμεν, ἀπὸ τοῦ παλατίου εἰς τὸ μέρος, ὅπου σήμερον εὐρίσκεται· τὸ δὲ τὸ αὐτὸ πάθος ὑποστάν ἐκ τῶν ἐντὸς τῶν τειχῶν λέγεται ὅν τὸ τοῦ «ἅη θαράπη», δηθεν ἁγίου Θεράποντος, ἢ Θεράποντος Χριστοῦ, κατ' ἐμέ. Εἰς τὴν ἰδέαν ταύτην προήγαγον ἑμαυτὸν ἀπὸ τῆς παρα-δόσεως, ἦν ἔσωζον οἱ παλαιοὶ ἀρχιτέκτονες, ὅτι καὶ τούτου τοῦ Ἀγιασματος τὸ ῥεῖθρον, οὕτως εἰπεῖν, ἐξεδιώχθη ἀπὸ τοῦ παλατίου τοῦ Σεράη-μπουρνού χειραφετηθὲν εἰς ὃν τόπον εὐρίσκεται σήμερον. Ἀναμιμνήσκομαι τοῦ ἐν τῷ παλατίῳ ἐκείνῳ ναοῦ τοῦ Σωτήρος τῆς Χαλκῆς· καὶ νομίζω ὅτι ὁ Χριστὸς αὐτὸς ὁ εἰς τὴν Χαλκὴν ζω-γραφούμενος, ὁ θεραπευτὴς καὶ θεράπων ὑπεβιβάσθη εἰς ἅγιον Θε-ράποντα=ἅη θαράπη.

Ἄλλα Ἀγιάσματα εἶχον τὰ ἀτυχή τύχην καὶ ζωὴν ἀστέρων διατ-τόντων. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1840—45 εἶς τινα τόπον, ὑπὸ τὸ τεῖχος σχε-δόν, περί που τὸ μεταίχιμιον τῶν δύο συνοικιῶν Φαναρίου καὶ Πα-λίνου, ἀνεκαλύφθη Ἀγίασμα, καὶ ἅμα ἐγνώσθη ἡ ἀνακάλυψις καὶ τῶν ὀρθοδόξων τὰ πλήθη συνῆρσον μετὰ κηρίων καὶ θυμιαμάτων· ἀλλὰ τὴν δευτέραν ἢ τρίτην ἡμέραν τῆς ἀνακαλύψεως, ἀστυνομία καὶ Πατριαρχεῖον κατέχωσαν τὸ Ἀγίασμα.

Ἐτέρων ἐζήτησα τὰ ἴχνη ματαίως, ὡς ματαίως ἐζήτησα τὰ ἴχνη ναοῦ τῆς Θεοτόκου τοῦ Ἀραμπατζή-μενητάν=Ἀμαξηλάτου πλα-τείας, σωζομένου μέχρι τῶν μέσων τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος ἄνω τοῦ Παλατᾶ. Τὸ ζητούμενον Ἀγίασμα θὰ μείνη γρῖφος εἰς ἐμέ, καὶ εἰς τὸν φιλόρχαιον ἀναγνώστην μου. Κώδηξ τις τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου τῆς Ἀγίας, δηλαδὴ τοῦ Τζιβαλίου ἀναφέρει δις καὶ τρίς ἔξοδα τοῦ Ἀγιασματος τοῦ Σωτήρος, καὶ ποτε ἐπίσκευήν «τῆς του-λούμπας», ὃ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον· τὸ Ἀγίασμα ἦν ἐκ τῶν διὰ ἀντλίας ἀνιμωμένων. Περί ἅη θαράπη οὐδεὶς ἐν τῷ κώδηκι λόγος, καίτοι ὁ θαράπης αὐτὸς περιείχετο ἐντὸς τῆς ἐνορίας Ἀγίου Νικο-λάου τῆς Ἀγίας.

Πολλὰ τῶν ἐντὸς τῶν τειχῶν Ἀγιασμάτων ἀνασύρονται διὰ σχοινίων ἀπὸ φρεάτων, ὑπέθεσαν δέ τινες, ὅτι τὸ γλυκὺ, ἢ εἰς τινας τόπους ὑπόγλυφον νερὸν τῶν φρεάτων ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὴν πλή-ρωσιν τῶν πρὸ τοῦ νάρθηκος τοῦ ναοῦ λιθίνων φιαλῶν, ἢ λεκανῶν (γοῦρνα=πύελος), ἀφ' ὧν ἐνίπτοντο οἱ πιστοὶ ἴσως ἀπὸ τῆς Β' ἢ τῆς Γ' ἑκατονταετηρίδος, ὅπου ἠδύναντο ἄνα κτίζωσι ναοὺς. Παρακαλῶ

τὸν ἀναγνώστην ἔν' ἀκούσῃ εἴ τι ἂν γράφει Νεῖλος ὁ ὄσιος πρὸς τινὰ Μαρκιανόν, ἀπαντῶν εἰς τὴν ἐρώτησιν ἐκείνου, «διατί, πρῶτον ἕξω νιπτόμενοι τὰς χεῖρας, οὕτως εἰσερχόμεθα εἰς ναὸν Κυρίου προσεύξασθαι»· καὶ διδάσκει ὁ Νεῖλος. «Ἐπειδὴ πάντες ἔχομεν ἀνάγκην τῶν δι' εὐχῆς καθαρσιῶν, ἡ δὲ εὐχὴ πλύνει πᾶσαν ἀκαθαρσίαν ἐπιγιγνομένην ἡμῖν, ἐν μὲν τῷ θείῳ βαπτίσματι, δῆλον οὖν ἐν ἀρχῇ τῆς πίστεως, ἀπελούσθημεν ἀπὸ πᾶσαν ἀκαθαρσίαν, ἀλλὰ κατόπιν, ἀθεμίτου ὄντος τοῦ ἀναβαπτίζεσθαι, πᾶσαν κηλίδα ἀπορρίπτομεν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὡς παρὰ Ἰώβ «ἐὰν ἀπολούσωμαι χιόνι, καὶ ἀποκαθάρωμαι χερσὶ καθαραῖς, ἱκανῶς ἐν ρύπῳ με ἔβαψας». (ἐπιστ. κδ' Α' βιβλ. ἐπιστολῶν Νεῖλου). Ὅμως καὶ ἐπὶ ὑποθέσει ὅτι τὸ ὕδωρ τοῦ πηγαδίου ἀνιμώμενον διὰ σχοινίου ἐπλήρου τὴν φιάλην, τὸ ὕδωρ τοῦτο οὐδαμῶς ἠδύνατο ἵνα μεταβληθῇ εἰς ἡγιασμένον, διότι παρὰ τοῖς παλαιοῖς χριστιανοῖς ἦν ἄγνωστος ἡ τοιαύτη περὶ ἁγιασμάτων παράδοσις· οὐδεὶς δ' ἐκ τῶν φρονούντων ὅτι εἰς τὸ βάθος τοῦ φρέατος ὑπῆρχε πρὸ χιλίων ἐτῶν ναὸς ἐνεθυμήθη τὸ τοῦ σχολαστικοῦ «πηλίκους τραχήλους εἶχον, ὅτι εἰς τοιοῦτον βάθος πιεῖν ἠδύναντο». Ἐξήτασεν ἐπιτυχῶς ἕτερός τις τῶν αὐτοσχεδίων λογίμων ἐλλήνων τὸν λόγον τῆς ἁγιασματοποιήσεως τῶν φρεάτων.

Ἦσαν ἀπὸ χρόνων ἀρχαιοτάτων τὰ πηγάδια χρήσιμα τοῖς πρὸ Χριστοῦ πιστοῖς. Μὴ λησμονήσωμεν τὰ πρὸς μάντευσιν ἱερὰ φρέατα ἐν Ὑσιαῖς καὶ Κολοφωνίᾳ· Μὴ λησμονήσωμεν ὅτι, κατὰ τὰ μεγάλα Ἐλευσίνια οἱ πιστοὶ ἐκαθαρίζοντο πρότερον εἰς τοὺς ποταμοὺς Ῥειτούς, ἐνήστευον δὲ καὶ μίαν ἡμέραν. Τὴν ὕδατολατρείαν τῶν παλαιῶν ἐλλήνων καὶ ῥωμαίων καὶ πάντων βεβαίως τῶν ἡμέρων ἐν τῇ γῆ λαῶν ἐκληρονόμησαν οἱ χριστιανοί, ἐν οἷς καὶ οἱ πρόγονοὶ ἡμῶν. Ὡς δὲ πάντα τὰ εἰδωλολατρικὰ προσκυνήματα μετέβαλον εἰς ἱερὰ τεμένη τοῦ Θεοῦ τῆς ἀληθείας, οὕτω καὶ τὰς παρ' εἰδωλολάτραις ἱερὰς πηγὰς μετέβαλον εἰς ἱερὰς πηγὰς τῆς Θεοτόκου (βλ. προχείρως Ἑλλην. ἀρχαιοτήτων Λεξικὸν μεταφρ. Τζιβανοπούλου σ. 339, 352, 353 καὶ ἄλλαχού). Ἄλλ' ἀπὸ χρόνων παλαιῶν ἐτέλουν οἱ χριστιανοὶ πανηγύρεις ἱερὰς εἰς τὰ ἐν ἀγροῖς καὶ εἰς ἀμπελώνας εὐρισκόμενα θυσιαστήρια. Ταῦτα, κατὰ τὴν ἐν Καρθαγένῃ σύνοδον «ῶσανεὶ εἰς μνήμην μαρτύρων καθιστάμενα, ἐν οἷς οὐδὲ ἕν σῶμα, ἢ λείψανον μαρτύρων, ἀποκείμενα δείκνυνται, ἀπὸ τῶν ἐντοπίων ἐπισκόπων, εἴ ἐστι δυνατόν [ἤρεσεν ἵνα] καταστρέφονται· εἰ δὲ τοῦτο θορύβοις δημοτικοῖς οὐ συγχωρεῖται, ὅμως τὰ πλήθη νοθετηθῶσι μὴ ὀχλαγωγεῖν τοὺς τόπους ἐκείνους· καὶ ἵνα οἱ τὰ ὀρθὰ φρονούντες μηδεμιᾶ δεισιδαιμονίᾳ τῶν τοιούτων τόπων καταδεσμώνται. Καὶ παντελῶς μηδὲ μνήμη μαρτύρων ἐπιτελεσθῇ, εἰ μὴ

που ἢ σῶμα, ἢ τινα λείψανα ὄσιν, ἢ ἀρχαιογονία τινὸς οἰκήσεως, ἢ κτήσεως, ἢ πάθους, πιστῇ ἀρχαιότητι πραραδιδῶνται. Ὅσα γὰρ δι' ἐνυπνίων καὶ ματαίων ἀποκαλύψεων ἀνθρώπων τινῶν ὅπουδῆποτε καθίστανται θυσιαστήρια, παντὶ τρόπῳ τὰ τοιαῦτα ἀποδοκιμασθῶσι». Καὶ ἡ μὲν τελευταία διάταξις αὕτη τοῦ 83 κανόνος τῆς Καρθαγένης ἠδύνατο καὶ ἔπρεπε τὰ ἐφαρμοσθῆ καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν πατέρων ἡμῶν καὶ τῶν πάππων, οἵτινες εἶδον καὶ ἤκουσαν πολλὰ φρέατα, ἢ λάκκους πολλοὺς ὕδατος ἀνακηρυττομένους Ἀγιάσματα «δι' ἐνυπνίων καὶ ματαίων ἀποκαλύψεων ἀνθρώπων». Ὁ δὲ κανὼν διδάσκει ὅτι οἱ πιστοὶ συνέρρξον ἐορτάζοντες μνήμας ἀγίων εἰς τεμένη κείμενα ἐντὸς ἀγρῶν καὶ ἀμπελώνων· ἀλλ' οἱ ναοὶ οὗτοι, τὰ τεμένη ταῦτα οὔτε εἰς τόπον ἀθλήσεως μάρτυρος ἠγείροντο, οὔτε λειψάνων μαρτυρικῶν ἐνθρονισμός, ἢ λειψάνων ὀσίων, ἀπὸ τοῦ 412 καὶ ἐντεῦθεν, προηγῆθη. Φρονῶ ὅτι, συνέρρξεν ὁ λαὸς ὁ χριστιανικὸς εἰς ἄλση καὶ πηγὰς ἱερὰς, ἀφιερωμένας πρὸ αἰῶνων εἰς ἡμιθέους, ἢ θεὰς, ἢ δὲ σύνοδος τῆς Καρθαγένης, φοβουμένη τὴν μετακύλισιν τῶν πιστῶν εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν, ἀπηγόρευσε τὰ ὀχλαγωγία, καὶ, φρονιμώτατα σκεπτομένη, τὰ δι' ἀποκαλύψεων καὶ δι' ἐνυπνίων ματαίων ἀνθρώπων ὅπουδῆποτε καθιστάμενα θυσιαστήρια.

Εἰς τὸ ὕδωρ τῶν εἰς ἀγρούς, ἀμπελώνας, καὶ δάση ὠκοδομημένων χριστιανικῶν τεμενῶν ἐλούοντο ἀπ' ἀρχαίων χρόνων οἱ πιστοὶ, διάφορον ἰδέαν περὶ Ἀγιασμάτων ἔχοντες.

Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κπόλεως καὶ ἐντεῦθεν πᾶσα πηγὴ ὕδατος, φρέαρ ἢ λάκκος, ἢ πλησίον ναοῦ κείμενος, ἢ ἔχον τὴν τύχην ἵνα εὑρεθῆ ἐντὸς αὐτοῦ ἱερόν τι σκευὸς, ἢ σταυρὸς, ἢ εἰκὼν, ἐκηρύττετο Ἀγίασμα, ἢ ἔχει νὰ ἔχη τὸ ὕδωρ γλυκὺ, οὕτω τὰ ἀλλεπάλληλα νερά, κρεμαστὰ ὕδατα, οἷον εἰπεῖν (κατὰ μίμησιν τῶν κρεμαστῶν κήπων τῆς Βαβυλῶνος) τοῦ Φαναρίου, καὶ τὰ γειτονεύοντα πρὸς ἀγιάσματα πανάρχαια, ἐτιμήθησαν ὡς Ἀγιάσματα, χωρὶς τινος διατυπώσεως. Εἰς τὸν ἐν Ψαμμαθία ναὸν τοῦ ἀγίου Νικολάου· ὑπῆρχεν Ἀγίασμα Ζωοδόχου Πηγῆς, περὶ οὗ ἔγραφον ἄλλοτε· «φρέαρ γλυκοῦ νεροῦ, τὸ ὁποῖον οἱ κάτοικοι φρονοῦσι κατερχόμενον ἐκ τοῦ Ἀγιασματος τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, καίπερ ἀπέχοντος ἡμίσειαν ὥραν, διότι τοῦτο μόνον ἔχει γεῦσιν γλυκεῖαν, ἐνῶ πάντα τὰ φρέατα τὰ κείμενα πέριξ τοῦ ναοῦ (ἀγίου Νικολάου), καθὰ λέγουσιν, ἔχουσιν ὕδωρ ὑπόγλυφον». Οὕτως ἀπῆλαυεν Ἀγιασματος φῆμην τὸ ἐν κτιστῷ λάκκῳ ὕδωρ ἐν τῇ οἰκίᾳ τῇ μεγίστῃ πλησίον τοῦ ἄλλοτε ἐργοστασίου ἀτμοπλοίων Κουρτζῆ (Παναγιώτου) ἐν Φαναρίῳ, ἀπέχον 50—60 μέτρα ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ οὐχὶ παραδόξως ὄν καὶ τοῦτο γλυκὺ· διότι ἦτο πάμπλουτος εἰς ὕδατα γλυκὰ ἢ συνοικία Φαναρίου καὶ δικαίως ἐλέγομεν περὶ αὐτῆς, ὡς καὶ περὶ τῆς Κωνσταντινοπόλεως τὸ γραφικὸν «Κύριος ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτὴν καὶ ἐπὶ ποταμῶν ἠτοίμασεν αὐτὴν».

Ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν, τὰ Ἀγιάσματα ἀγιασμοῦ πρότερον εἶχον ἀνάγκην. Εἰς τὸ χρησιμώτατον Εὐχολόγιον τοῦ Goar ἀναγινώσκομεν εὐχὰς δύο· τὴν μὲν «τοῦ κολυμβίου τῶν Βλαχερνῶν» τὴν δὲ «εἰς κόλυμβον διακονίας, ἢτοι λούσματος»—ἃς μετέγραψα καὶ εἰς τὸ ταλαίπωρον «Ἐορτολόγιον κωνσταντινοπολίτου προσκυνη-

τοῦ» (ἐν ΚΠ 1904), σ. 202—3. Τί ἀπήγγελλεν ὁ πατριάρχης, ἡ οἶος-δὴ-ποτε παπᾶς ; «Ἀγίασον τὸ ὕδωρ τοῦτο. . . . Κατάπεμψον αὐτῷ τὴν χάριν τοῦ ἀγίου σου Πνεύματος. . . . Ποίησον αὐτὸ ἀσθενούντων ἰατήριον, ὑγιαίνόντων φυλακτήριον. Κάθαρον ἡμᾶς διὰ τοῦ ῥαντισμοῦ αὐτοῦ ὁ τὸν κόσμον διὰ τοῦ αἵματός σου ἀποκαθάρας»— καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· «καὶ κατάπεμψον ἡμῖν τὰ τῆς σῆς φιλανθρώπου δωρεᾶς ἰάματα ἐν τῷ παρόντι ἡμῶν λούσματι, οὐ πρὸς ἡδονὴν σώματος, ἀλλὰ πρὸς ἴασιν ψυχῆς καὶ σώματος» κλπ.

Λοιπόν· ταῦτα δηλοῦσιν ὅτι, καὶ Ζωοδόχου Πηγῆς, καὶ Βλαχερνῶν, καὶ Χώρας, καὶ Σούδας, καὶ Τιμίας Ζώνης, καὶ τοῦ παρὰ τὸ Ζηρὲκ, καὶ τοῦ ἄνω τοῦ Κάτεργα-λιμᾶν τὰ ὕδατα ἔπρεπε ἔν' ἀγιασθῶσι πρότερον δι' εὐχῆς ἐπισκόπου, ἢ πρεσβυτέρου καὶ κατόπιν ἱερᾶς τελετῆς ἦσαν Ἀγιάσματα : κόλυμβοι, ἢ λούματα, μπάνια, καθὼς σήμερον λέγομεν, ὕδατος ψυχροῦ. Ἄλλ' ἀνάγνωτε τὸν Συναξαριστὴν Νικοδήμου (τοῦ τοῦτον ἀνασκολοπίσαντος), τί γράφει εἰς τὴν 31ην αὐγούστου μνήμην τῆς «ἀνακαινίσεως τοῦ ναοῦ τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου ἐν τῷ Νεωρίῳ». Μανθάνομεν, ἐξ αὐτοῦ τὸ παράδοξον, ὅπερ καὶ ἐν χειρογράφοις πρὸ τῆς ἀλώσεως (1453) συναξαρισταῖς ἀπαντᾶται· ὅτι Ἀντώνιος ὁ πατρίκιος, ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρας, ἀνεκαίνισε τὸν ναὸν, προϋπάρχοντα καὶ «ἔκτισεν ὑπ' αὐτὸν (τὸν ναὸν) λουτρὸν μικρότατον διὰ σωματικὴν του παρηγορίαν». Ἄλλ' ὑπὸ τὸ λουτρὸν ὑπῆρχε κάμινος, εἰς ἣν ἐθερμαίνετο τὸ ὕδωρ, εἰς αὐτὸ δὲ τὸ παράδοξον Ἀγίασμα ἐλούοντο οἱ πιστοὶ! Ἀληθινὸν χαμάμι!!

Ἐν μιᾷ τῶν νυκτῶν, κατόπιν ὄσων ἔγραψα εἰς τὴν οὕτως ἀποκληθεῖσιν Μεγάλῃν Ἑλληνικὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν (Κ σελ. 221—222), ἐπέβαλον εἰς ἑμαυτὸν ἔν' ἀριθμήσω τὰ ἐν Κπόλει, μέχρι καὶ Ῥηγίου, μέχρι καὶ τοῦ στομίου τοῦ Βοσπόρου, μέχρι Παντειχίου Ἀγιάσματα, ἐφ' ὅσον εἶδον ἢ ἤκουσα, καὶ εὔρον αὐτὰ περὶ τὰ 180. Πηλαιότατα ὅμως, ἀπὸ Ῥηγίου καὶ ἐντεῦθεν, καὶ ἐντὸς τῆς Πόλεως, φρονῶ ὄντα ὄσα ἄνω ἠρίθμησα, λέγων δὲ ἐν τὸς ἐννοῶ τὴν πρὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου Πόλιν. Εὐχομαί ἔνα εὔρεθῆι περίεργός τις καὶ πιστὸς Ἕλληνας, ἔνα χορηγήσῃ ἡμῖν ἰδέαν πλήρη τοῦ ἐν Ἐγιοῦπ Μπουρουντζοῦκ-ἀγιάσμα καὶ τοῦ ἔσω τοῦ Ζινδάν-καποῦ δῆθεν ἀγίου Βασιλείου.

Τοιαύτας εὐχὰς ἔγραψα καὶ ἄλλοτε· νῦν δὲ, ταῦτα, ὄσα λέγω φοβοῦμαι μὴ θεωρηθῶσιν, εἰ οὐχὶ φωνή, ἀλλὰ γραφὴ βοῶντος ἐν ἐρήμῳ.

SISMANOGGIO
MEGARO

 SISMANOGGIO
MILANO